<u>Εἰσαγωγή σέ μιά Κυπριακή Κοινωνιολογία.</u>

Μιά ἐγκληματική ἔνοπλη ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας καί μιά βάρβαρη εἰσβολή μεσαιωνικῆς ἀγριότητας, προκάλεσαν συνταρακτικές μεταβολές στήν δομή καί λειτουργία τῆς Κυπριακῆς κοινωνίας καί δραματικές συνθῆκες διαβιώσεως σέ χιλιάδες ἀπό τά μέλη της. Οἱ πρῶτες 'ντιδράσεις τοῦ πένθους, τῆς ὀργῆς καί τῆς ἀγανάκτησης πού κυριάρχησαν στήν ἀρχή κάθε κυπριακή ψυχή κάνουν σιγά-σιγά τόπο στή ψύχραιμη λογική πού θά βάλη σέ κίνηση τήν διεργασία τῆς πνευματικῆς καί ἐπιστημονικῆς ἀνασυγκρότησης γιά καινούργιους ἀγῶνες τῆς διανόησης καί τῆς ἐπιστήμης.

Κάτω ἀπό αὐτό τό πρῖσμα εἶναι χρέος τοῦ καθενός μας νά κάνη μιά μεθοδική κριτική καί νά προβληματιστῆ μέ καινούργιες βάσεις ἐργασίας καί προσφορᾶς στόν τομέα πού τόν ἔχει βάλει ἡ μόρφωση καί ἡ ἐπιστημονική του τοποθέτηση.

Ὁ δικός μου τομέας εἶναι ἡ Κοινωνιολογία. Καί βιάζομαι νά διευκρινήσω πώς <u>μόνο</u> ἀπό τήν σκοπιά αὐτή θά μιλήσω ἀπόψε. Μέ τήν ἰδιότητα μου σάν ἕνας κοινωνιολόγος πού κάμνη μερικές προσωπικές σκέψεις γιά τήν ἐπιστήμη του γιά νά προβληματίση ὅσους ἐνδιαφέρονται γιά τήν κοινωνιολογία ἀλλά καί αὐτούς πού ἀνησυχοῦν γιά τό ἀντικείμενο τῆς κοινωνιολογίας δηλ. τήν κοινωνία.

Οἱ σκέψεις αὐτές μπορεῖ ν'ἀποτελέσουν τό κείμενο μιᾶς ὑποθετικῆς εἰσαγωγῆς σέ μιά κυπριακή κοινωνιολογία. Γι'αὐτό θἄταν σωστό νά καθορίσουμε ἀπό τήν ἀρχή τί εἶναι κυπριακή κοινωνιολογία. Μέ ἁπλᾶ λόγια: αὐτό πού κάνουν οἱ Κύπριοι κοινωνιολόγοι ἤ ἡ ἐπιστημονική μελέτη τῆς κυπριακῆς κοινωνίας.

Ἡ θέση πού θά ὑποστηρίξω ἀπόψε εἶναι πώς οὔτε τό ἕνα ὑπάρχει οὔτε τό ἄλλο ἔγινε. Γιατί, <u>Κύπριοι</u> κοινωνιολόγοι δέν ἔχουν ἐνελιχθῆ στήν Κύπρο καί ἡ κυπριακή κοινωνία δέν ἔχει ἐπιστημονικά μελετηθῆ ἀπό κανένα.

Γιά νά εἴμαστε δίκαιοι ἡ κοινωνιολογία στήν πατρίδα μας εἶναι πολύ καινούργιο φαινόμενο. Παρουσιάστηκαν σχεδόν ὅλοι οἱ κοινωνιολόγοι μετά τήν ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας. Π.χ. ἡ ἵδρυση τῆς κοινωνιολογικῆς 'Εταιρείας – σημάδι πώς ἄρχισαν οἱ κοινωνιολόγοι νά συνειδητοποιοῦν τήν ταυτότητα τους – ἔγινε μόλις πρίν τρία χρόνια.

Γι'α'τό ἡ κριτική ἐναντίον μπορεῖ νά θεωρηθῆ σκληρή κι'ἄδικη. Μά ζοῦμε σέ σκληρούς κι'ἄδικους χρόνους κι'ὅλα πρέπει νά λεχθοῦν γρήγορα γιά νά κινηθῆ ἡ 'Επιστήμη πρός τήν σωστή κατεύθυνση.

Σ'αὐτή τήν εἰσαγωγή θά σταθῶ σέ τρεῖς κυρίως πτυχές τοῦ θέματος μου. (α) ἡ μορφή τῆς κοινωνιολογικῆς μελέτης

(β) ἡ κοινωνική δομή καί

(γ) οἱ κοινωνικές ἀξίες σάν σημαντικά παραδείγματα τοῦ ἀντικειμένου τῆς κοινωνιολογικῆς μελέτης

1. Ἡ Μορφή τῆς κοινωνιολογικῆς μελέτης.

Ἀνεξάρτητα ἀπό ποία στάση παίρνει κανείς γιά τήν κοινωνιολογική μελέτη γενικά, ἡ Κυπριακή κοινωνιολογία πρέπει νἆναι μιά "στρατευμένη" κοινωνιολογία. Οἱ συνθῆκες λειτουργίας τῆς δομῆς τῆς σύγχρονης Κυπριακῆς κοινωνίας καθώς καί ἡ νεοκυπριακή ἱστορία ἐπιβάλλουν αὐτή τή μορφή τῆς κοινωνιολογικῆς μελέτης. Ἄς δοῦμεν τοῦτο τί σημαίνει ἀπό τή σκοπιά τῆς ἐπιστήμης.

Ὅταν οἱ κοινωνιολόγοι ἀσχολοῦνται μέ τόν καθορισμό τῆς μεθοδολογίας καί τῆς ὑπόστασης τῆς ἐπιστήμης τους τούς προβληματίζει πάντοτε τό θέμα τῆς <u>ἀντικειμενικότητος</u> στήν θεώρηση τῶν φαινομένων πού ἐξετάζουν. Καί χωρίζονται πάνω σ'αὐτό σέ δύο κυρίως σχολές:

(Α) Ἡ μιά σχολή ὑποστηρίζει τήν ἄποψη πώς ἡ κοινωνιολογία ὅπως ὅλες οἱ ἄλλες ἐπιστῆμες εἶναι ὑποχρεωμένη νά ἀπαλλαγῆ ἀπό ὁποιαδήποτε ὑποκειμενική τάση. Ὁ κοινωνιολόγος πρέπει ν'ἀφαιρεθῆ ἀπό τό ἀντικείμενο του καί νά τό θεωρήσει ("ἀριστοτελικά") χωρίς ποτέ νά παίρνη ὁ ἴδιος θέση. Οἱ ἀπόψεις, του τά αἰσθήματα του, οἱ ἐπιδιώξεις του πρέπει νά καταπιεσθοῦν νά ἀγνοηθοῦν. Πρέπει δηλαδή νά πάψη νά εἶναι ἄνθρωπος ὅταν κάνει κοινωνιολογία. Ὅπως ὁ φυσικός.

(Β) Ἡ δεύτερη σχολή πιστεύει πώς ἡ κοινωνιολογία δέν μπορεῖ νά συγκριθῆ μ'αὐτό τόν τρόπο μέ τίς θετικές ἐπιστῆμες γιατί τό ἀντικείμενο τοῦ κοινωνιολόγου περιλαμβάνει πάντα καί τόν ἑαυτό του. Κι'εἶναι αὐταπάτη νά νομίζουμε πώς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος ποτέ νά φράση σέ τόση ἀφαίρεση ἀπό τόν ἑαυτό του ἐκτός ἄν ἀσχολεῖται μόνο μέ τό τί ὀνομάζεται "μικροκοινωνιολογία" (θέματα δηλ. μικροσκοπικά κάί ἄσχετα μέ τό εὐρύτερο πλαίσιο τῆς λειτουργίας τῆς κοινωνίας προβλ. τόν "ἀναχωρητισμό" τῶν Ἀμερικάνων κοινωνιολόγων τῆς δεκαετίας τοῦ Μακκάρθυ, 1950-60). Εἶναι καλύτερα ὁ κοινωνιολόγος νά ἀφήνη νά φαίνεται καθαρά ἡ τοποθέτηση του σάν ἄνθρωπος ἀπέναντι στό ἀντικείμενο του καί νά κρίνη ὁ ἴδιος ὁ ἀναγνώστης, ὁ δέκτης τῆς μελέτης του τόν βαθμό τῆς ὑποκειμενικῆς ἐπίδρασης.

Οἱ δυό αὐτές σχολές δέν ἀντιστοιχοῦν μέ τή "θεωρητική" καί "ἐφαρμοσμένη" διάκριση στήν ἐπιστήμη. Γιατί καί στίς δυό περιπτώσεις μπορεῖ νά ἰσχύουν αἱ ἀπόψεις τῆς μιᾶς ἤ τῆς ἄλλης σχολῆς. Πιό σωστά ἔχει ἐξεληχθῆ μέ βάση τή δεύτερη σχολή σκέψεως (παραδοχή τοῦ ὑποκειμενισμοῦ) ἡ ἔννοια τῆς "στρατευμένης" κοινωνιολογίας. Μιά κοινωνιολογία δηλαδή πού ἀνοιχτά ἐντάσσεται καί ὑποστηρίζει συγκεκριμένως θέσεις σχετικά μέ τό ἀντικείμενό της.

'Η Κυπριακή κοινωνιολογία πρέπει νάναι μιά τέτοια στρατευμένη κοινωνιολογία. Είναι άπαραίτητο τοῦτο σέ μιά κοινωνία ποῦ συνεχῶς ἀνελίσσεται καί προβληματίζεται. Βασικά τέτοιες εἶναι ὅλες οἱ κοινωνίες μά ἰδιαίτερα τέτοια εἶναι ἡ δική μας. Μόνο σέ μιά στατική κοινωνία (ἄν μπορεῖ νά ὑπάρξη) μπορεῖ νά πετύχη μιά θεωρητική μή στρατευμένη κοινωνιολογία.

2. Τό ἀντικείμενο τῆς Κυπριακῆς κοινωνιολογίας.

"Ας προχωρήσουμε ὅμως στό ἀντικείμενο τῆς Κυπριακῆς κοινωνιολογίας. Θά πάρω ὅπως εἶπα δυό μόνο βασικές πτυχές αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου γιατί θἄταν ἀδύνατο να' παρουσιαστοῦν σέ τόσο λίγο χρόνο ὅλα τά θέματα ποῦ ἐξετάζει ἡ κοινωνιολογία. Θά πάρω τίς ἔννοιες (α) Κοινωνικῆς Δομῆς καί Κοινωνικές ἀξίες καί κοινωνικά ἰδεώδη.

(α) Κοινωνική Δομή

'Η έννοια τῆς "κοινωνικῆς δομῆς" εἶναι θεμελιώδης γιά τήν σύγχρονη κοινωνία. 'Επιστημονικά προβάλλεται τό αἴτημα πώς ἡ κοινωνία ἀποτελεῖ μιά δομή. 'Η ἀντίληψη αὐτή εἶναι νομίζω δανεισμένη ἀπό τήν ἀρχιτεκτονική ἤ τήν μηχανολογία ὅπου ἡ "δομή" (κτῖσμα, κατασκεύασμα) μπορεῖ εὔκολα νά συλληφθῆ σάν ἀπαραίτητη ἔννοια. Γιά τήν κοινωνιολογία ὁ ὅρος θά θέλη περισσότερη ἐξήγηση.

'Οπωσδήποτε ἀπό τήν έννοια τῆς δομῆς ἐξυπακούεται:- 1ον 'Η τοποθέτηση της μέσα στό χῶρο καί 2ον ἡ διαπίστωση τῶν μερῶν της πού ἀλληλοσχετίζονται καί ἀλληλοστηρίζονται ὅπως σ'ὁποιαδήποτε δομή.

Καί τά δύο παρουσιάζουν ἰδιόμορφα προβλήματα γιά τήν κυπριακή κοινωνιολογία μά ἄς πάρουμε ὅμως πρῶτα τήν τοποθέτηση μέσα στό χῶρο πού δέν χρειάζεται ἄλλη ἐξήγηση. Θἄλεγε κανείς πώς εἶναι ἁπλό: 'Ο χῶρος μέσα στόν ὁποῖο τοποθετεῖται ἡ κυπριακή κοινωνική δομή καθορίζεται ἀπό τ'ἀκριβῆ γεωγραφικά σύνορα τῆς χώρας - τ'ἀκρογυάλια τῆς νήσου Κύπρου. Καί ὅμως αὐτή ἡ ἁπλῆ διαπίστωση παρουσιάζει προβλήματα στήν κυπριακή κοινωνιολογία πού δέν εἶχε συναίσθηση αὐτῆς τῆς ἁπλῆς κοινοτοπίας πού ἔχει ὅμως μιά τεράστια καί σύνθετη σημασία. 'Ασχοληθήκαμε μέχρι σήμερα μόνο μ'ἕνα μέρος τοῦ γεωγραφικοῦ της χώρου τῆς κοινωνικῆς μας δομῆς - ἐκείνου τοῦ μέρους πού κατοικεῖτο ἀπό μιά συγκεκριμένη, τήν δική μας, ἐθνολογική ὑποδιαίρεση τῆς κυπριακῆς κοινωνίας. Καί προσβλέπαμε πάντοτε ἔξω ἀπό τόν χῶρο αὐτό γιά πιό πολλή μελέτη καί βαθύτερη κατανόηση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων γιατί βλέπαμε τήν κοινωνία μας κυρίως σάν προέκταση μιᾶς ἄλλης. Μιλῶ, ὅπως θἄχετε καταλάβει, γιά ἑλληνοκυπρίους κοινωνιολόγους πού τούς ξέρω γιατί δέν ἔχουμε Μαρωνῖτες ἤ 'Αρμένηδες κυπρίους κοινωνιολόγους καί δέν ξέρω ἄν ἔχουμε τουρκοκυπρίους σ'αὐτή τήν ἐπιστήμη. Εἶναι ἑπομένως ἄγνωστο πώς θἄβλεπαν ἐκεῖνοι τήν κυπριακή κοινωνία. Μιά σχεδόν σίγουρη ὑπόθεση εἶναι πώς κι'ἐκεῖνοι (ἰδιαίτερα οἱ τουρκοκύπριοι) θά ἀποτύχουν νά συλλάβουν τήν κοινοτοπία τῆς ἑνιαίας τοποθετήσεως μέσα στόν χῶρο καί θ'ἀσχολοῦνται μόνο μέ τό μέρος ἐκεῖνο τῆς κυπριακῆς κοινωνίας πού κατοικεῖται ἀπό τήν δική τους ἐθνικο-θρησκευτική ὑποδιαίρεση.

Εἶναι ἑπομένως ἀπαραίτητο νά τονισθῆ γιά τήν κυπριακή κοινωνιολογία τό κοινότοπον ὅτι τό ἀντικείμενο της εἶναι ἡ κοινωνική δομή πού περικλείεται μέσα σ'ὁλόκληρο τό γεωγραφικό χῶρο τῆς Κύπρου. Γιατί τό ξεχνᾶ τόσο εὔκολα.

Τώρα ἡ δεύτερη ἐπαγωγή ἀπό τήν έννοια τῆς κοινωνικῆς δομῆς εἴπαμε πώς εἶναι ἡ ὕπαρξη τῶν μερῶν. 'Η διαπίστωση καί καθορισμός τῶν μερῶν τῆς κοινωνικῆς δομῆς εἶναι μιά ἀρκετά

πολύπλοκη διαδικασία, θά κάμω μιάν προσπάθεια νά τήν ἐξηγήσω. Βέβαια ἡ πρώτη σκέψη εἶναι πώς οἱ κάτοικοι ἕνας-ἕνας ἀποτελοῦν τά μέρη τῆς κοινωνικῆς δομῆς. Ὅμως πῶς μποροῦν οἱ ἄνθρωποι νά ἀποτελέσουν δομή; Γι'αὐτό ἐπινοεῖται ἡ ἔννοια τοῦ "κοινωνικοῦ ρόλου". Οἱ κοινωνικοί ρόλοι εἶναι σύνολα συμπεριφορᾶς πού ὑπαγορεύονται ἀπό τό δίκτυο τῶν κοινωνικῶν σχέσεων πού δημιουργοῦν οἱ ἄνθρωποι. Ἔτσι ἕνας ἄνδρας ἀναλαμβάνει κι'ἐκτελεῖ τόν κοινωνικό ρόλο πατέρας ἤ προϊστάμενος ἤ γαμπρός ἀναλόγως τῶν κοινωνικῶν σχέσεων πού δημιουργεῖ.

Ἀφοῦ συλλάβουμε τήν ἔννοια τοῦ ρόλου σάν τήν βασική μονάδα (π.χ. τό ἕνα τοῦβλο) τῆς κοινωνικῆς δομῆς ὕστερα βλέπουμε πώς ὁμάδες κοινωνικῶν ρόλων ἀποτελοῦν συμπλέγματα ἤ σχηματισμούς π.χ. οἱ ρόλοι πατέρας, μητέρα, γυιός, θυγατέρα, σύζυγος (καί σύζυγος) ἀποτελοῦν τόν σχηματισμόν "οἰκογένεια" πού εἶναι κι' αὐτή πλέον μονάδα, μέρος τῆς κοινωνικῆς δομῆς.

Ὕστερα κι'αὐτή ἡ μονάδα ἀνήκει σέ μεγαλύτερο σχηματισμό ὅπως εἶναι μιά κοινότης σ'ἕνα χωριό ἤ μιά πόλη ἤ μιά ὁλόκληρη περιοχή (Πιτσιλιά, ἡ Πάφος, Παφίτες). Ἤ πάλι ἄνθρωποι πού ἐκτελοῦν παρόμοια ρόλο ἀποτελοῦν δευτερογενεῖς (τεχνητούς) κοινωνικούς σχηματισμούς π.χ. ἐργοδότες ἤ συντεχνία οἰκοδόμων ἤ σύνδεσμοι ἀρχιτεκτόνων, Σύνδεσμος Γονέων, κλπ.

Βλέπουμε λοιπόν πώς τά μεγαλύτερα μέρη τῆς κοινωνικῆς δομῆς (κοινωνικοί σχηματισμοί) σχηματίζονται μέ βάση κοινότητα συμφερόντων, ἤ ἀπό ὁμοιότητα ρόλων, ἤ ἀκόμα ἀπό γεωγραφικά ὅρια.

Ἴσως ὅμως, ὁ σημαντικώτερος παράγων γιά τόν καθορισμό καί τήν διαπίστωση τῶν πιό οὐσιαστικῶν καί συνηθισμένων μερῶν τῆς κοινωνικῆς δομῆς εἶναι ἡ ὀργανωμένη ρύθμιση τῆς ἱκανοποίησης τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν. Οἱ σχηματισμοί αὐτοί ἔχουν πάρει τό ὄνομα "Κοινωνικοί Θεσμοί". Καί ἔτσι δημιουργοῦνται θεσμοί γιά τήν ρύθμιση τῶν προσωπικῶν σχέσεων γύρω ἀπό τά σέξ καί βασικά τήν ἐπιβίωση (γάμος, οἰκογένεια). Οἰκονομικοί θεσμοί γιά τήν ἐξασφάλιση καί ἀνταλλαγή ἀγαθῶν, θρησκευτικοί θεσμοί γιά τήν ἱκανοποίηση πνευματικῶν ἤ ψυχικῶν ἀναγκῶν, καί κυβερνητικοί ἤ πολιτικοί θεσμοί πού ἔχουν σύνθετη σκοπιμότητα.

Ὅλα αὐτά εἶναι μέρη τῆς κοινωνικῆς δομῆς. Ἐπειδή ὅμως οἱ ἄνθρωποι ἐκτελοῦν ταυτόχρονα πολλούς κοινωνικούς ρόλους (ἡ βασική μονάδα ὅπως εἴδαμε) δέν ὑπάρχουν στήν καθημερινή ζωή χωριστικές γραμμές πού διακρίνουν τό ἕνα ἀπό τό ἄλλο μέρος ἀλλά τά πιό πολλά ἀλληλοεφάπτονται καί περιέχονται τό ἕνα μέσα στό ἄλλο.

Αὐτό ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιά τήν κυπριακή κοινωνιολογία γιατί μέχρι τώρα παρασύρθηκε ἡ ἐπιστημονική μελέτη ἀπό τήν προ-

κατάληψη καί τήν ἀφελῆ λαϊκή ἀντίκρυση τῶν πραγμάτων. Ἡ ἐξέταση τῆς δομῆς τῆς κοινωνίας ἀπό μιά μόνο σκοπιά (π.χ. τήν σύσταση τῶν θρησκευτικῶν θεσμῶν) θἄχη παραπλανητικά ἀποτελέσματα γιατί οἱ ἄνθρωποι δέν παραιτοῦνται ἀπ'ὅλους τούς ἄλλους κοινωνικούς ρόλους καί θεσμούς ὅταν συμμετέχουν στό θρησκευτικό θεσμό. Ἄνθρωποι τῆς ἰδίας οἰκονομικῆς τάξεως (χαρακτηριστικό κι'αὐτό τῆς κοινωνικῆς δομῆς) ἀνήκουν σέ διαφορετικούς θρησκευτικούς σχηματισμούς. Ἀκόμη καί ἡ ἀνάλυση αὐτοῦ τούτου τοῦ θρησκευτικοῦ θεσμοῦ διαφοροποιεῖται ὅταν ὁ κύπριος κοινωνιολόγος ἔχει τήν εὐρύτητα τῆς σκοπιᾶς πού παρουσιάσαμε ἐδῶ. Ὁ βαθμός τῆς θρησκευτικότητος τῶν ἀνθρώπων γιά παράδειγμα εἶναι ἄσχετος μέ τό δόγμα στό ὁποῖον ἀνήκουν. Εἶναι γνωστό πώς ὑπάρχει μεγαλύτερη ὁμοιότης συμπεριφορᾶς - σέ σχέση μέ τήν θρησκευτικότητα - ἀνάμεσα στούς ἐμπόρους ἤ τά μέλη τῆς intelligentsia παρά ἀνάμεσα στούς ὁμόθρησκους. Ἐδῶ ἄλλος κοινωνικός σχηματισμός ἀνεξάρτητος ἀπό τόν θρησκευτικό θεσμό ἐπενεργεῖ ἄμεσα πάνω στήν συμπεριφορά τῶν κι'ἐξουδετερώνει τήν ἐπίδραση τῆς θρησκείας.

Μιά τέτοια ἀνάλυση εἶναι τεραστίας σημασίας γιά τήν λειτουργία τῆς κυπριακῆς κοινωνίας ὅπου οἱ θρησκευτικοί θεσμοί ἐκλαμβάνονται σάν ὁριστικοί διαλυτικοί ἤ διαχωριστικοί παράγοντες. Καί παρουσιάζονται ἔντονα σάν τέτοιοι πολιτικά συμφέροντα ἀπό τήν προπαγάνδα.

Τά παραδείγματα μποροῦν νά πολλαπλασιαστοῦν μά δέν μᾶς παίρνει ὁ χρόνος.

Ὅταν ἡ κυπριακή κοινωνιολογία συλλάβη καί μελετήση τήν φύση καί τήν λειτουργία τοῦ συνόλου τῆς κυπριακῆς κοινωνικῆς δομῆς μένει σ'ὁλόκληρο τόν χῶρο της. Καί ὅταν μελετώντας τήν δομήν αὐτή σταθῆ μ'ἐπιστημονική ἀντικειμενικότητα στήν πολύπλευρη ἀνάλυση τῶν κοινωνικῶν ρόλων καί τῶν κοινωνικῶν συμπλεγμάτων πού ἡ ἐκτέλεση αὐτῶν τῶν ρόλων σχηματίζει τότε θά εἶναι στό σωστό δρόμο ὄχι μόνο ἀπό καθαρά ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως ἀλλά καί ἀπό τήν πλευρά τῆς προσφορᾶς της γιά καλύτερη κατανόηση τῆς κυπριακῆς κοινωνίας ἀπ'ὅλους τούς Κυπρίους καί ἑπομένως γιά καλύτερη λειτουργία κι'ἕνα πιό σίγουρο μέλλον τῆς κοινωνίας αὐτῆς.

(β) <u>Κοινωνικές Ἀξίες καί Ἰδεώδη</u>

Ἡ ἔννοια τῆς "κοινωνικῆς ἀξίας" στήν κοινωνιολογία ἔχει καθορισθῆ σάν:-

- μιά ἐκφρασμένη ἤ ὑπονοούμενη νοητική σύλληψη τοῦ ἐπιθυμητοῦ πού ἔχει ἕνα ἄτομο ἤ μιά ὁμάδα καί πού ἐπηρεάζει τήν ἐπιλογήν ἀνάμεσα σ'ἐναλλακτικούς τρόπους, μέσα ἤ σκοπούς συμπεριφορᾶς.

Παραδείγματα τέτοιων "νοητικῶν συλλήψεων" πού μᾶς ἐπηρεάζουν ὅταν ἔχουμε νά διαλέξουμε πῶς θά δράσουμε κοινωνικά εἶναι:

ἡ ἀγάπη, ἡ καλωσύνη, τό σέβας, τό οἰκογενειακόν ἦθος, ἡ τιμιότης, ἡ ἀλληλεγγύη, ὁ πατριωτισμός.

Αἴγο μόνο νά σκεφτοῦμε τή δική μας τοποθέτηση, νοητική καί συναισθηματική, σέ σχέση μ'αὐτές τίς κοινωνικές ἀξίες θά μᾶς πείση πόσο ἀποφασιστικά καθορίζουν τήν πορεία τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς καί πόσον θεμελιακή ἔννοια εἶναι γιά τήν κατανόηση τῆς συγκρότησις τῆς κοινωνικῆς δομῆς.

Εἶναι ἀλήθεια πώς ὕστερα ἀπό τήν παρουσίαση τῆς κοινωνικῆς δομῆς μέ μηχανικά καί οἰκοδομικά νοήματα διερωτᾶται κανείς πῶς τίθεται σέ λειτουργία αὐτή ἡ δομή, πῶς στέκει στήν θέση της ἡ δομή καί πῶς συγκατοῦνται μαζί τά διάφορα μέρη της. Ἀφοῦ εἶναι φυσικό τά διάφορα μέρη τῆς δομῆς - ἄτομα ἤ ὁμάδες - ἔχουν τό καθένα τίς δικές του ἀνάγκες καί τά δικά του συμφέροντα γιατί δέν συγκρούονται; Πῶς συγκρατεῖται ἡ κοινωνική δομή σέ λειτουργική κατάσταση καί δέν καταρρέει κάθε μέρα.

Ἡ ἀπάντηση βέβαια σ'αὐτά τά ἐρωτήματα εἶναι σύνθετη γιατί πράγματι εἶναι πολλοί οἱ συντελεστές τῆς ἑνότητας καί τῆς λειτουργικότητας μιᾶς κοινωνικῆς δομῆς. Ἤδη ἔχουμε ἀναφέρει τούς κοινωνικούς θεσμούς πού συμβάλλουν στήν λειτουργικότητα γιατί ἡ παράδοση τούς ἔχει δώσει καθοριστική ἰσχύ στήν διαμόρφωση τῶν κοινωνικῶν ρόλων, τήν δύναμη νά ἐπιβάλλουν κοινωνική συμπεριφορά. Ἡ ἐπίδραση τοῦ ἐξωτερικοῦ κινδύνου εἶναι ἕνας ἄλλος συντελεστής τῆς ἑνότητας.

Γενικά ὅμως θά μποροῦσαν νά συγκαταλεγοῦν ὅλοι οἱ βασικοί συντελεστές τῆς λειτουργικότητας κάτω ἀπό τήν ἔννοια τῆς κουλτούρας (πολιτική κατάσταση, κοινωνική μόρφωση). Καί σ'αὐτή τήν ἔννοια μιά σημαντική θέση ἔχουν οἱ κοινωνικές ἀξίες καί ἰδεώδη.

Πράγματι οἱ κοινωνικές ἀξίες ἀποτελοῦν τό ὑπόβαρο πάνω στό ὁποῖο στηρίζεται ἡ λειτουργία τῆς κοινωνικῆς δομῆς. - Συνδέουν τά μέρη τῆς κοινωνικῆς δομῆς - εἴτε αὐτά εἶναι τά ἄτομα πού ἀποτελοῦν τήν κοινωνία ἤ οἱ σχηματισμοί ἀτόμων πού ἔχουμε ἀναφέρει. Καί ὄχι μόνον συνδέουν ἀλλά καί προσδίδουν τήν ἀνθρώπινη ζωντάνια στή μηχανική λειτουργία ἤ μή τῆς κοινωνικῆς δομῆς. Γιατί οἱ κοινωνικές ἀξίες συνεπάγονται τήν ὁλοκληρωτική ἐκδήλωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καί προπαντός τήν συναισθηματική της πτυχή. Οἱ κοινωνικές ἀξίες εἶναι κατά κανόνα πολύ ἔντονα ὑποκειμενικές.

Ὁπωσδήποτε γιά τήν κυπριακή κοινωνιολογία οἱ κοινωνικές ἀξίες ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία γιά δύο λόγους:-

.../8

A. Ἡ κυπριακή κοινωνία εἶναι στή κατηγορία τῶν παραδοσιακῶν κοινωνιῶν μέ τήν ἔννοια πώς ἡ παράδοση εἶναι ἔντονος παράγων στήν κοινωνική ζωή. Τά συναισθήματα - ἰδιαίτερα σέ σχέση μέ τίς ἀξίες εἶναι/πιό σημαντικοί συντελεστές στή παράδοση.

B. Ἐφ'ὅσον οἱ κοινωνικές ἀξίες ἔχουν μεγάλη σημασία γιά τήν συγκρότηση τῆς κοινωνίας καί τήν ὁμαλή της λειτουργία, τότε εἶναι σημαντικό νά μελετηθοῦν σέ σχέση μέ τίς διασπαστικές, ἀποδιοργανωτικές τάσεις πού παρουσιάζονται στήν Κυπριακή κοινωνία.

Καί ὅμως δέν ἔχουν γίνει σχετικές μελέτες, ἀπό Κυπρίους κοινωνιολόγους, γιά τούς λόγους πού ἔχω ἤδη ἀναφέρει.

Κατά καλή τύχη τῆς κυπριακῆς κοινωνιολογίας μιά ἀρχή ἔχει γίνει στό τομέα τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν ἀπό ἕνα ξένο ἐρευνητή πού ἐργάστηκε στήν Κύπρο τό 1972-1973 (Τένζελ). Ὁ Τένζελ μελέτησε τήν διαμόρφωση κοινωνικῶν ἀξιῶν σέ τρεῖς τομεῖς:-

- Προσωπικά χαρίσματα πού θαυμάζουμε
- Κοινωνική ὑπόσταση (γόητρο) τῶν ἀνθρώπων
- Ποθητά χαρίσματα τῆς συζύγου.

Ὁ Τένζελ βρῆκε στόν πρῶτο τομέα πώς τά τρία χαρίσματα πού τοποθετοῦνται πιό ψηλά στήν ἀξιολογική κλίμακα τῶν Κυπρίων εἶναι ἡ καλωσύνη, τό σέβας καί ἡ τιμιότης. Ἐπειδή ὁ Τένζελ εἶχε (γιά δικούς του λόγους) σάν ἐπίκεντρο τῆς μελέτης του τήν σύγκρουση τῶν δύο κοινοτήτων παρατηρεῖ πώς ἡ καλωσύνη καί ἡ τιμιότης εἶναι τά πιό θαυμαστά χαρίσματα στούς ἑλληνοκυπρίους , ἐνῶ τό σέβας τοποθετεῖται πιό ψηλά ἀπό τούς τουρκοκυπρίους.

Αὐτή ἡ διάκριση εἶναι ἀμφισβητήσιμη ἄν κανείς λάβη ὑπ'ὄψιν ὅτι τό "τίμα τόν πατέρα σου καί τήν μητέρα σου" εἶναι μιά ἀπό τίς πιό ἐφαρμόσιμες τῶν 10 ἐντολῶν καί ὁ σεβασμός πρός τούς μεγαλυτέρους εἶναι τό χάρισμα πού συνεχῶς καλλιεργεῖται στό ἐκπαιδευτικό σύστημα τῶν ἑλληνοκυπρίων. Ἴσως ἡ διαφορά ὀφείλεται στήν ἰδιότητα τῆς μεθόδου πού χρησιμοποίησε ὁ Τένζελ ἤ στόν δικό του προσανατολισμό πρός τό θέμα του.

Ἐξ ἄλλου, ὅπως παρατήρησε καί ὁ ἴδιος ὁ Τένζελ, ἡ διάκριση αὐτή πού διαπιστώθηκε στόν πρῶτο τομέα ἀντικρούεται καί ἀπό τά δεδομένα τῆς ἐρεύνης στό δεύτερο τομέα δηλ. τί καθορίζει τό ὕψος τῆς κοινωνικῆς ὑποστάσεως τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἔρευνα ἔδειξε πώς στή κυπριακή κοινωνία ἡ προσφορά γιά τά κοινά θεωρεῖται ἀπ'ὅλους τούς Κυπρίους ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἐθνολογική του καταγωγή σάν ὁ σοβαρότερος παράγων γιά τήν ἀνύψωση τῆς κοινωνικῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπίσης δέν βρέθηκε διαφορά μεταξύ τῶν Τουρκοκυπρίων καί Ἑλληνοκυπρίων στό ὅτι οἱ ἄλλοι πιό σημαντικοί παράγοντες τῆς κοινωνικῆς ὑποστάσεως εἶναι "οἱ καλοί τρόποι" καί τό "ἐπάγγελμα" ἑνός ἀνθρώπου. Τέλος, διαπιστώθηκε πώς μέλη καί τῶν δύο ἐθνολογικῶν

ὑποδιαιρέσεων θεωροῦν ἀσήμαντο τόν πλοῦτο ἤ τήν ἡλικία γιά σκοπούς καθορισμοῦ τῆς κοινωνικῆς ὑποστάσεως.

Ὁ τρίτος τομέας μελετήθηκε μέ βάση τίς ἀποκρίσεις στήν ἐρώτηση "Ποιά χαρακτηριστικά θεωροῦνται τά πιό σημαντικά στήν ἐπιλογή συζύγου;" καί πάλι ἀνεξάρτητα ἀπό ἐθνολογική κατάταξη οἱ Κύπριοι θεωροῦν σημαντικό νἆναι ἡ σύζυγος "καλόγνωμη" καί "ἀπό καλή οἰκογένεια". Ἀκόμα, παρατηρεῖ ὁ Γένζελ, ὁ θεσμός τῆς προίκας πού δέν ὑπάρχει στή τουρκική παράδοση εἶχε ἀρχίσει πρόσφατα νά υἱοθετῆται ἀπό τούς τουρκοκυπρίους.

Ἄν παρουσιάζονται ὁποιεσδήποτε διαφορές μεταξύ ὁμάδων στή δομή τῆς κυπριακῆς κοινωνίας σέ σχέση μέ τήν διαμόρφωση κοινωνικῶν ἀξιῶν στούς τομεῖς πού μελετήθηκαν αὐτές οἱ διαφορές εἶναι πιό σημαντικές μεταξύ τῶν κοινωνικο-οἰκονομικῶν τάξεων,, παρά τῶν ἐθνολογικῶν ὑποδιαιρέσεων. Αὐτό παρατήρησε καί ὁ Γένζελ ὅταν σύγκρινε τή διαμόρφωση ἀξιῶν ἀπό μαθητές τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς Λευκωσίας μέ ἐκεῖνες νέων ἀπό ἄλλα σχολεῖα.

Ἡ ἔννοια "κοινωνικός σκοπός" ἤ ἀκόμα "κοινωνικόν ἰδεῶδες" εἶναι πολύ συναφής μέ τήν ἔννοια τῆς "κοινωνικῆς ἀξίας". Τά κοινωνικά ἰδεώδη γιά μιά κυπριακή κοινωνιολογία θά παρουσιάζουν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον σέ συνάρτηση μέ τίς μεγάλες μεταβολές (σέ ἀριθμό ἤ συχνότητα καί σέ βαθμό -) πού βρίθουν στήν ἱστορία τῆς κυπριακῆς κοινωνίας. Οἱ μεταβολές αὐτές δέν ἀφοροῦν μόνο τήν λειτουργία τῆς κυπριακῆς κοινωνίας - ὅπου ἐντάσσεται ἡ μελέτη τῆς διαμορφώσεως καί τῆς ἐπιρροῆς τῶν κοινωνικῶν ἰδεωδῶν - ἀλλά καί σ'αὐτή ταύτη τήν δομή τῆς κυπριακῆς κοινωνίας. Στούς τελευταίους 4 αἰῶνες π.χ. ἕνα μεγάλο ποσοστό τῆς κυπριακῆς κοινωνίας ἀνήκει στή μουσουλμανική ἐθνικοθρησκευτική παράδοση. Σέ προηγούμενες ἐποχές ὑπῆρχαν ἀνάλογες καταστάσεις μέ καθολικούς, φράγκους, ἑβραίους, φοίνικες κλπ.

Ἔτσι ἡ διαμόρφωση καί ἡ ἐπιρροή τῶν κοινωνικῶν σκοπῶν ἤ ἰδεωδῶν παρουσιάζεται ἰδιόρρυθμη στήν ἐξέλιξη καί λειτουργία τῆς κυπριακῆς κοινωνίας. Ἐνῶ σ'όλες τίς κοινωνίες τά ἰδεώδη - ὅπως οἱ ἀξίες - ἔχουν τόν σημαντικό γιά τήν λειτουργικότητα τῆς κοινωνίας ρόλο νά συνενώνουν τά διάφορα μέρη τῆς κοινωνικῆς δομῆς ὥστε νά διασφαλίζεται ἡ ἀκεραιότητα καί συνεκτικότητα της, ἀντίθετα στήν κυπριακή κοινωνία ἐπενέργησαν πάντοτε σάν χωριστικοί παράγοντες.

Τό φαινόμενον τοῦτο πρέπει νά τό μελετήση ἡ Κυπριακή κοινωνιολογία ἱστορικά καί λειτουργικά (καί εἰς βάθος) γιά νἆναι σέ θέση οἱ κύπριοι κοινωνιολόγοι νά προσφέρουν συγκεκριμμένη γνωμάτευση καί νά βοηθήσουν οἱ ἴδιοι στή λειτουργία τῆς κοινωνίας τους. Στό ἐπίπεδο τῆς γενικότητας καί μέ βάση τήν συσσωρευμένη ἐμπειρία τῆς ἐπιστήμης μέχρι τώρα μποροῦν ἤδη οἱ κοινωνιολόγοι νά ποῦν χωρίς πολλές ἐπιφυλάξεις, πώς μιά κοινωνία, πού τά μέλη της δέν ἔχουν υἱοθετήσει κοινές ἀξίες καί κοινωνικά ἰδεώδη, δύσκολα μπορεῖ νά ἐπιβιώση σάν ὀργανωμένο λειτουργικό σύνολο.

Πέρα ὅμως ἀπό τήν γενική αὐτή διαπίστωση χρειαζόμαστε τήν ἐξειδίκευση. Μπορεῖ σέ τοῦτο ἡ ἐξέταση τοῦ φαινομένου ἱστορικό-συγκριτικά (δηλαδή ἡ ἀνάλυση τῆς λειτουργίας τῆς κυπριακῆς κοινωνίας σέ διάφορες ἐποχές) νά εἶναι πιό χρήσιμη παρά ἡ λειτουργική ἐξέταση. Μ'αὐτή τή μελέτη μπορεῖ νά διαπιστωθῆ πώς ἡ συγκρότηση καί διατήρηση τῆς κυπριακῆς κοινωνίας σάν ὀργανωτικό λειτουργικό σύνολο ἐξαρτιόταν πάντοτε σέ ἐξωγενεῖς παράγοντες καί γι'αὐτό παρουσιάζεται τό ἰδιόρρυθμο γιά τήν κοινωνιολογία φαινόμενο νά μή ἐπενεργοῦν τά κοινωνικά ἰδεώδη σάν συνδετικοί παράγοντες ὅπως σ'ὅλες τές ἄλλες κοινωνίες. Ἔτσι γιά προβληματισμό πάνω σ'αὐτή ἱστορική-συγκριτική μελέτη μιᾶς κυπριακῆς κοινωνιολογίας τό κοινωνικό φαινόμενο πού ἐξετάζουμε εὕρισκε μιά ἀπό τές πιό κάτω λύσεις:

(α) Ἐξολόθρευση ἑνός μέρους τῆς κοινωνικῆς δομῆς, τοῦ πιό ἀδύνατου (π.χ. Ἑβραῖοι).

(β) Πρόκληση, πρόσκληση ἤ ἁπλῶς ὑποδοχή ἑνός ἐξωτερικοῦ παράγοντα πού κατέλυε, κατατρέξε ἤ ἐξολόθρευε τό ἀδύνατον μέρος.

Χαρακτηριστικά ἀναφέρω (καί πάλι γιά προβληματισμό τῆς κυπριακῆς κοινωνιολογίας) πώς μοῦ εἶναι δύσκολο νά σκεφτῶ ἄλλη κοινωνία σ'ὁλόκληρη τήν ὑφήλιο πού σ'ὅλο τό διάστημα τῆς ἱστορικῆς της ὕπαρξης κατοικοῦσε σ'ἕνα γεωγραφικό χῶρο πού ἦταν πάντοτε ἀποικία μιᾶς κάποιας ἄλλης κοινωνίας.

Στό κεφάλαιο τῶν κοινωνικῶν ἰδανικῶν καί τῶν ἀξιῶν, τῶν συνδετικῶν κρίκων ποῦ ρυθμίζουν τήν λειτουργικότητα ἤ τήν κατάλυση τῆς κοινωνικῆς δομῆς, μιά κυπριακή κοινωνιολογία ἔχει δυσχερέστατο καθῆκον νά 'πιτελέση τό ἔργον ὅμως θά παρουσιάση στόν Κύπριο κοινωνιολόγο τεράστιον ἐνδιαφέρον καί στήν κυπριακή κοινωνία συγκλονιστική καί ἀνανεωτική γνώση.

Θά τελειώσω κάπως στά λογοτεχνικά κι ἐπίκαιρα ξεφεύγοντας ἀπό τήν ἐπιστημονική ἀνάλυση. Καί κλεισμένος μέσα σ'ἕνα ἐπιστημονικό κουβοῦκλι, φορῶντας ἕνα φανταστικό κοινωνιολογικό μανδύα αἰωροῦμαι νοερά καί τεχνητά πάνω ἀπό τήν κοινωνία μου καί τήν κοιτάζω. Ξέρω πώς οἱ κοινωνίες κρατιοῦνται στή ζωή καί προλαβαίνουν τήν διάλυση τους γιατί τά μέρη τῆς δομῆς τους συγκολλοῦνται μέ τό πηλό τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν καί γιατί λειτουργοῦν τελεολογικά πρός τήν κατεύθυνση τῆς καλῆς ἐπιβίωσης καί τῆς ἀνάπτυξης μέ βάση κοινά ἰδανικά καί κοινωνικούς στόχους.

'Η ἐιστήμη μου μοῦ ἐπιβάλλει νά ἀνησυχήσω γιά τήν τύχη τῆς κοινωνίας ποῦ βλέπω. Οὔτε ἐκφράζονται οὔτε φαίνονται τά σύμβολα τῶν ἀξιῶν καί τῶν ἰδανικῶν ποῦ θά τήν διατηρήσουν συγκροτημένη. Για' τήν πλειονότητα τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας αὐτῆς ἦλθε μιά ἱστορική ἐξέλιξη πρωτοφανοῦς ταχύτητας καί τραχύτητας γιά νά καταστρατήση ἤ νά ἐξουδετερώση ἕνα ἰδεῶδες ποῦ ἀπό χρόνια τό καλλιεργοῦσαν καί τό φώναζαν — ἡ "Ἕνωση μέ τήν 'Ελλάδα σάν ἐκδήλωση τῆς κοινωνικῆς ἀξίας "πατριωτισμός."

(Ἀπό τήν ἄλλη μεριά τῆς γραμμῆς ἕνα ἀντίστοιχο ἰδεῶδες ἀκόμα καλλιεργεῖται (ἡ "Ἕνωση μέ τήν Τουρκία, κι αὐτό σάν ἐκδήλωση τῆς κοινωνικῆς ἀξίας "πατριωτισμός" - στήν ἴδια κοινωνία.

Θά ἀναμένη ὁ ἱστορικός: Θά κοιτάζη μέ ἀνυπόμονο ἐνδιαφέρον ἡ κοινωνιολογία γιά νά δῆ τήν ἔκβαση τοῦ φαινομένου μιᾶς κοινωνίας σέ ἀναζήτηση ἀξιῶν καί ἰδεωδῶν πού θά ἐξασφαλίσουν τήν λειτουργικότητα καί στή τελευταία ἀνάλυση τήν ἐπιβίωση της. Οἱ προβλέψεις τοῦ ἐπιστήμονα εἶναι ριψοκίνδυνες καί ἀβέβαιες μέ τίς σημερινές συνθῆκες. Ὅμως, διαφαίνονται ἐλπιδοφόρα σημεῖα πώς σιγά-σιγά (ἄν ἐπιτρέψη ὁ χρόνος) θ'ἀρχίσουν νά διαμορφώνονται τά κατάλληλα ἰδεώδη. Γιά νά συνεχίση ἡ ἱστορία τῆς Κύπρου. Ἡ ἀρχή ἔγινε. Ἐπίσης δέν πρέπει νά περάση ἀπαρατήρητο πώς ἕνας πολιτικός ἡγέτης τέλειωσε τήν ὁμιλία του τήν περασμένη Κυριακή μ'ἕνα σύνθημα (τά νέα συνθήματα εἶναι ἐνδεικτικά τῆς δημιουργίας νέων ἰδεωδῶν.) Τό σύνθημα ἦταν: "Νά οἰκοδομήσουμε μιά δημοκρατική εὐημεροῦσα, χαρούμενη Κύπρο γιά ὅλους τούς Κυπρίους". Καί πάλι προειδοποιῶ - ὑποχρέωση μου ἐπιστημονική - γιά τό ριψοκίνδυνο τῶν προβλέψεων. Ὅμως, λογικά θά μποροῦσε νά προβλέψη κανείς πώς ἐάν καί ἐφόσον θά ἀναπτύσσεται τό ἰδεῶδες πού περιέχει τό σύνθημα αὐτό, ἄν πράγματι δηλ. παρουσιαστῆ μιά τέτοια ἐξέλιξη, θά ἀρχίσουν κάποτε οἱ ὁμιλίες νά παίρνουν πάλι τό παραδοσιακό χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς ρητορικῆς τῶν Κυπρίων καί θά τελειώνουν κάπως πιό θριαμβευτικά μέ κάτι σάν "ΖΗΤΩ Ο ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΛΑΟΣ! ΖΗΤΩ Η ΚΥΠΡΟΣ!"

Ἡ ἔμφαση τῶν συνθημάτων θά δίνη τήν ἔκταση ~~xxx~~ τῆς ἐπικράτησης τῶν κοινωνικῶν ἰδεωδῶν.